

Рева Л.Г.(Київ, Україна)

Слов'язознавство жіночої лінії родини Реви: звернення до витоків

У статті Реви Л. «Слов'язознавство жіночої лінії родини Реви: звернення до витоків», на основі родинних біографій, простежено слов'язознавчі студії науковців, які увійшли до аналіз світового слов'язознавства. Стаття доповнена архівними матеріалами.

Ключові слова: жінка, бібліографія, біографія, слов'язознавство.

В статье Рева Л. «Славяноведение женской линии семьи Рева: обращение к истокам», на основании семейных биографий, прослежено славяноведческие студии научных сотрудников, которые вошли в анналы мирового славяноведения. Статья дополнена архивными материалами.

Ключевые слова: женщина, библиография, биография, славяноведение.

In article by Reva L. «Slavik science by woman line of Reva's family: turning for sources», into the chain of family's biographys, are investigated Slavik studies by scientific workers, which to enter in annals of world's Slavik science. Article to complete by archives documents.

Key words: woman, bibliography, biography, Slavik science.

Жінка — є началом всього сущого на Землі. Це — мірило духовних цінностей, вічне буття природи. Вона нерозривна з Космосом, часто отожднюється з природою. Церкву іноді порівнюють з Нареченою — настільки світла є її сутність. В нашому дослідженні на матеріалах родинного архіву простежується жіноча лінія родини, — сімейний першопочаток, наша «Книга буття».

Творчий пошук педагога-бібліографа Ніни Максимівни Реви. Чи бував хто-небудь у місті Харкові — з його стрімким ритмом життя, великому промислового осередку, де серце б'ється, мов ковадло, де люди, мов мурашки — клопочуться — кожен ніби сам по собі, на перший погляд, проте в своїй сукупності це є великий агрегат, трудова столиця України в неповторному своєму колоритному краї — Слобожанщині.

Всі, хто є вихідцем із Харкова — пізнають один одного відразу. Киянин є киянином за своєю суттю. А харків'яни обов'язково завжди живильна сила своєї неповторної Батьківщини, глибоко присутня у серці кожного харків'янина. Нехай вона невиразна, підсвідома, як у теперішньої молоді — зате вірна і обов'язкова.

Моя мама — справжнісінький витвір цієї землі, Рева Ніна Максимівна [2] (дівоче прізвище — Геращенко), народилася в самому серці Слобожанщини — селі Черемушне Зміївського району на Харківщині 8

травня 1929 року, коли весна, набравшись повної сили, остаточно вступивши в свої права, передає кермо влади літечку. Мама, повноправний знак Землі, за гороскопом — Телець — все життя упадає коло землі і під її животворящими руками все матеріалізується і набирає життєдайної сили. І якби вона не стала бібліографом, то, впевнена, була б садівником від Бога — настільки органічний її потяг до земного.

Мама була очікуваною дитиною і єдиною, і тому бабуся, Меланія Павлівна, не знала, яку зірку зняти своєму дитяті. Спершу було ім'я. Воно уже несе в собі таїну того сокровенного, що принесе собою людині, яка його носить. І ось уже тут стояв камінь спотикання: в моді на той час попівські імена якось відійшли на задній план, поступаючись актуальністю більш демократичному виборі — календареві, який пропонував на кожен день породіллі кілька варіантів. У маминому випадкові їх було три — Ніна, Зоя і Гертруда. Ім'я “Зоя” відпало відразу, оскільки в Харківській області всі кози були або “Мартами”, або “Зоями”. А-от останнє — Гертруда— бабуся вхопилася саме за нього. Звісно, королева Данії, мати Гамлета, тут до уваги не бралася, оскільки В. Шекспір був не на слухові, а героїчний труд — якраз на часі, оскільки саме в той період імена Тракторів, Владленів тощо були в почестях. Проти стали дідусь і прадідусь. І “Ніна” все ж таки переважила.

На її дитинство випали важкі перипетії: і голодні 33-й та 47-й, а тут ще й батька Максима за доносом забрали на 10 років до мордовських таборів. Мама якраз закінчувала школу в Змійові, бо сільська була початковою, 8-літня — у сусідніх Зідьках (це 3 кілометри від хати), а вже 10 класів — то в районному Змійові, куди добиралася електричкою. Траплялося й таке: взимку затрималася, а електричка вже рушила — довелося стрибати на підніжку вагона, руки закістенили — не могла відкрити дверця тамбору — і всі 7 довгих кілометрів висіла на східцях, переїжджаючи через Сіверський Дінець на мосту, боялася, аби не розтулити руки, що заклакли. А якби не це — довелося б ночувати в Змійові. Це врзалося в пам'ять назавжди. І нікому про це не казала, інакше б ляли.

Дочка репресованого відразу підпадала під особливий прес пильного ока як дочка ворога народу. Проте ніхто з односельчан ні пари з вуст не зроняв, коли на запитання — хто є батьками, мама замовчувала, де саме перебував батько. Саме це — підтримка людей не дала зломитися молодому паростю [3].

Мама з відзнакою закінчила загальноосвітню школу у 1947 році і, отримавши атестат зрілості, знову опинилася перед вибором: куди йти вчитися далі. Бабуся раяла на маслomorphicний технікум, як-от сусідська

дівчинка. В голодний для України рік бути поруч з харчами дуже було актуальним. І вже б туди і пішла, так ту сусідську дівчинку на очах усього села засудили — ніби-то за велику заводську нестачу. І вибір за масломолочним технікумом сам по собі відпав. Дуже вабила медицина. Адже батько за фахом фельдшерував. Це особливо стало в пригоді в Пермі, бо був лікарем. Проте, коли бачила кров — непритомніла. Вже й документи сюди віддала, і пройшла за конкурсом, а коли ті документи забирала, на неї всі дивилися, як на не сповна розуму.

Обожнювала хімію, цю науку казкових перетворень. І вже вибір, здавалося, був зроблений остаточно. Несла документи до Харківського державного університету ім В. Каразіна, на хімічний факультет, та спинилася перед великим плакатом-закликом: “Флагмани нашого життя” – і розгорнутою книгою. Плакат пропонував віддати перевагу професії, невідомій для сільської дівчини: бібліографові. Магічне “флагмани” глибоко запало в душу — і, як виявилось, назавжди. Не могла рушити з місця, і стояла, мов укопана. Не стямилася, як віддала свої документи саме сюди, до Харківського бібліотечного інституту, щоб бути флагманом. Ніколи не пошкодувала за свій вибір, на роботі горіла, несучи в собі потужний інформаційний заряд, за який у всьому світі платять шалені гроші, стала, по суті, людиною — комп’ютером. Шкода, що на українських інформаційних сайтах — прогалина порівняно з сайтами інших країн — тієї ж Росії — за браком коштів і фахівців. Наша країна з тих причин продовжує залишається невідомою світові, бо інколи й самі сайти відсутні. І лише установи чи фізичні особи, які мають гроші, наповнюють джерелами свої блоги. Бібліотеки у цьому плані займають одні з останніх місць за наповнюваністю. Але ж культура все ж має стояти попереду економіки. Оскільки бездуховна країна — мертва!

Мама закінчила інститут у 1951 році, і отримала призначення до Києва. Злякалася, оскільки треба було покинути рідну оселю і їхати галасвіта за 500 кілометрів! Пішла проситися, аби замінили призначення на Зміїв. Проте в деканаті намагалися переконати: Київ — столиця, а бібліотека ім.В.І. Вернадського, де мала б працювати бібліографом — дуже престижна організація. Не зломил вироку, поїхала. Дали кімнатку в гуртожитку на провулку Михайлівському, а бібліотека ім. В.І. Вернадського була замінена на Київську обласну бібліотеку ім. ВКП(б).

Тут, поруч з висококласними досвідченими бібліографами, мама стала одним із найкращих фахівців: їй доручили висвітлювати і пропагувати усі новинки художньої літератури, робити бібліографічні огляди, консультувати читачів з літературознавчих питань. Саме під час

таких публічних оглядів відбувалися цікаві знайомства, вечори тощо. Життя настільки захоплювало, що несла було сумувати за домівкою. Якось завідувачка відділу, що брала безпосереднє шефство над мамою, запросила на концерт О. Вергінського, уродженця Києва, який давав єдиний концерт у Києві. Як з'ясувалося потім, його дитячі роки пройшли на вулиці Фундуклеївській, в будинку Димка, поруч Михайлівського провулку, де знаходився мамин гуртожиток. Все своє життя він, перебуваючи в еміграції, згадував своє рідне місто, «дорогий, улюблений Київ». Зізнався, що найулюбленішою порою року для нього була київська весна, яка приходила в день 40 мучеників, тобто, 9 березня, в день його народження, і ніколи не запізнювалася. Повітря було кришталевим, льодистим, вгамовуючим спрагу, заливаючим душу радістю. Він ходив до Володимирського собору, милувався Васнецовським гнівним живописом та радів Нестеровським полотнам, подовгу вглядався в очі мучеників, які світилися непохитною вірою, в їхні просвітлені обличчя. Найбільше вражав всевітньо відомого барда образ Богородиці неземної краси, який знаходився зліва в соборі. Вже будучи гімназистом, він носив їй квіти, а по суботах слухав хор Калишевського. Його акторське покликання почалося саме з Церкви, коли на великий піст на Страстному тижні солісти з опери співали «Розбійника Благорозумного». В ході служби з'являлися в білих стихарях тоненькі хлопчики і несли білі високі свічки. Це наклало свій відбиток на всю подальшу долю митця. І не випадко вже перед смертю, після Парижа, Америки, Шанхая він знову завітав до Києва, напевне, щоб ще раз пройти містом, і вдихнути його п'янке повітря. Для мами цей вечір закарбувався на все життя, хоча про нього мало хто згадував у пресі. Вона неодноразово згадувала харизматичного актора, і говорила, що талановитій людині не обов'язково кричати на сцені. Кожен його рух був продуманим, фрак сидів бездоганно. За кожним рухом вгадувалася глибока філософія й досвід. Трохи — втомився. А почав з того, що, коли його пароплав кинув якор в Одесі, відразу ж викрали його чемодан: «Я — вдома», — заспокоєно сказав він. Той вечір став для мами певним уроком на все життя: майстерність дається великою працею, і дуже добре мати хороших вчителів.

Одного вечора, йдучи з подругами додому, маму спинила незнайома жінка з клунками: — Ви не скажете, де тут Гриша живе?

Мама спинилася, вражена самим питанням: як у великому місті таким чином можна когось знайти? Проте жінка продовжувала:

— Та цю людину у нас в Переяславі усі знають. А ви хіба не знаєте?

Великої душі чоловік...

Мама знизала плечима і пішла. А коли до них у кімнату прийшли хлопці — з лекційного бюро ЦК, — правник, журналіст — ті, які мешкали в університетському гуртожитку – на запрошення сусідки по кімнаті, і серед них — Гриша Рева [1] – мама з цікавістю почала його розглядати: середнього зросту, дуже скромний, симпатичний, більш мовчазний, аніж веселої вдачі – проте, "великої душі"... І став він незабаром супутником на все життя. Працював лектором ЦК, а коли народилася моя сестра Люся у 1954 році, батько кинув лекторувати і пішов у школу — спочатку завучем, потім — директором, щоб чередуватися з мамою позмінно і бути біля дитини. Колишній блокадник Ленінграда, він став учителем української літератури, пізніше – методистом, і мамина спеціальність створювала ту єдину гармонію словесності, яка пізніше захопила і мене. Поруч з цим, батько купив присадибну ділянку в Дарниці з фундаментом будинку, і став потроху хазяйнувати. Батьки посадили кущі, дерева і поступово зводили стіни будинку. Я народилася вже в цьому будиночку, через чотири роки. І ось тоді мене стала няньчити бабуся, Меланія Павлівна Геращенко, яка виїхала з Харкова, поховавши чоловіка.

А 1965 року несподівано для мами надійшло запрошення з Київського інституту культури ім. О. Корнійчука на посаду старшого викладача кафедри галузевої бібліографії. Знову вагалася. Як-таки так, тут, у прекрасному колективі пропрацювала 15 років, і раптом — щось нове, незвідане. А як не заладиться?

—То тоді й повернешся, – сказали їй.

Півтора роки мама, не кидаючи бібліотеки, працювала і тут, і там.

—Ні, я – таки педагог. Педагог-бібліограф.

І знову – вибір, по суті, зроблений. Інститут став для неї домівкою, а студенти, мов рідні діти. 30 років поспіль. Зараз її колишні студенти працюють в усіх провідних бібліотеках республіки, Конгресовій бібліотеці у США, Юнеско, Чехії, Угорщині, країнах Азії та Африки тощо. Чи ж стала флагманом по життю? Викладачем-професором стала. Уже далеко за межею пенсійного віку, а продовжує творчий пошук: то Міжнародна конференція в науковій бібліотеці України ім. В.І. Вернадського НАН України, то спомини про колегу, з яким пліч-о-пліч працювала в Інституті, то виступи в періодиці... Хіба ж можна стояти осторонь від бурхливого життя країни, яка гостро потребує досвідчених фахівців міжнародного рівня?

А в думках все частіше виринають спомини. Пам'ятає, як у далекі роки Другої Світової війни вона, піонерка, працювала на окупованій

території по збору врожаю. Зберігся сільський архів, який свідчить: одного дня назбирано мамою груш, іншого — помідорів тощо. Мама, як і бабуся, Меланія Павлівна, — учасники війни. В свої за 80 років залишається метка, зграбна, в брюках та спортивному светрі. Порається в городі, де на 6 сотках (а з будинком – на 4), є все: сама вирощує з насіння розсад, кущі, дерева, ліанні, а квіти — різноманітні – від однорічних до дбайливо вирощених багаторічних. Немов з журналу А. Бурди “Мій прекрасний сад”. А ще — поруч неї — обов’язковий кіт Маркіз, якого бабуся підбрала кошеням на вулиці — здоровенний велетень 9 кілограмів абсолютно білого кольору, та собака Руслік, якого цуценям взяла мама у школярів, що розносили цуценят від шкільної собаки-мами. І все — з любов’ю, – натхненно. І неодмінно — з творчістю.

Життя мірою в століття.

І. Хвороби — то наш гріх. Для мене завжди моя бабуся втілювала образ України. Саме так я маленькою уявляла собі нашу країну — благодатний край — з невимовною щедрістю, квітучістю, соковитою запашною зеленню та яскравим сонцем...

Пам’ятаю — прокидаюсь рано-вранці, на схід-сонця, а земля ще вкрита росою і парує, мов духм’яне молоко, а бабуня вже на ногах, клопочеться, і завжди усміхнене обличчя.

Я малювала в своїй дитячій уяві яку-небудь країну в образі живої її мешканки, а якщо це був острів, то в образі чоловіка. Ось така-от дитяча забаганка. А може й не забаганка. Встановлюється ж погруддя найвродливішої жінки як символа країни у Франції, і нікому це не видається дивним. Навпаки.

Навіть тоді, коли була студенткою, мені бабуня видавалася ненькою — Україною: так глибоко закарбувався цей образ. Можливо тому, що вона була жвавою, завзятою, щедрою, працьовитою, — тобто, увібрала всі ті кращі риси, які взагалі притаманні людству.

Моя бабуся, Геращенко Меланія Павлівна, народилася на Різдво Христове, 7 січня 1900 року у селі Черемушне Зміївського району, що на Харківщині. Родина була багатодітною, як і багато сімей в Україні. Батьки — мати Христина та батько Павло, мали двох синів та сімох дочок, проте ніколи не нарікали на нестатки, а навпаки — всі, до найменшого — знали своє місце в сім’ї, а вже на великі празники — Різдво та Великдень — розговлялися найсмачнішим, що можна було дозволити. По-різному склалася доля бабусиних братів та сестер, але всі прожили життя чесно, достойно, в труді і пошані, залишивши по собі солідне потомство.

Бабуся Меланія була середньою за віком у родині дитиною. Батьки

настояли на тому, щоб вона, мабуть, єдина з усіх, була з освітою: змалечку віддали її вчитися до гімназії, де навчали не лише арифметики, письма та інших дисциплін, які і зараз студюються в загальноосвітній школі, але й зарубіжних мов: англійської, французької, німецької та латини.

День у родині починався і закінчувався молитвою “Отче наш”, що традиційно лежить у кодї нашої прадержави. Звідси і всі моральні кодекси: не відступити, не вкрасти, не вбити тощо. Всі інші найважливіші закони були ніби похідними від цього, і правила за дороговказ у житті. Адже відомо, яке велике лихо принесли відхилення від цих прахристиянських догм, до самих відмов від традицій. Наслідки спокуємо вже зараз. І знову ж таки — вічна заповідь “Отче наш” повинна врятувати людство від загибелі. Та повернімося до першоджерел...

Ніхто не міг передрікти, що освіта бабусина скоро перерветься. Царський режим замінився на радянський. Найбільші нікчеми, — згадувала бабуся, — по селу обернулися на начальників-активістів, які потім крадькома, а то й відверто писали доноси на цілком безвинних людей: скажімо, мені не сподобався твій профіль, а до того ж ти щось там не те сказав, чи, Боже борони, зробив щось не так, як мені того хотілося. В результаті — оті страхітливі в людській цивілізації 1937-й (масово) і пізніші роки. Зачинялися церкви, храми, руйнувалося, розкрадалося накопичене народом багатство традицій і пішло надовго в забуття (офіційно). Найвизначніші свята людства — Різдво та Великдень — відзначалися скромно і подалі від чужого ока, крадькома.

Я навмисно спинилася на цих моментах, бо багато чого коїлося і на моїх очах, і надто свіже ще з розповідей бабусі, а її життя — то ціла епоха — і не одна — століття. Історія України в її вустах оживала природньо і поставала без всіляких прикрас, не за курсом циклу лекцій з “Історії КНРС” чи “Історії України” за викладом доморощених істориків. Якщо людина живе по Божому, то по Божому вона й мислить. Я не пам’ятаю, щоб бабуся, колишня доярка з місцевого колгоспу (а прокидатися треба було до 5-ї години ранку, щоби здоїти), вставала до роботи — а працювала вона завжди, і з радістю — нечесаною, в брудному одязі, а, навпаки, в обов’язковому чепурненькому фартуці, облямованому тасьмою, усміхнена, і це додавало вдалості і бідовості.

Слід обов’язково сказати, що всі мої найкращі сукні — і в студентські роки й потім — конструювала й шила бабуся. Дуже гарно в’язала і вишивала, неначе долю, рушники. Авже як лялася, то так — темпераментно й колоритно: українська кров — таки трохи з перцем. Проте більше в ній було лагідного, еїж того, що наслоїлося часом.

Я любила запитувати бабусю про її далеке дитинство: як було в маленькій хаті на підлозі насипано сіна, і всі вночі на ньому спали, а вранці по черзі гнали сільську череду. Щоденний стіл був небагатий, з дотриманням посту, а вже на Різдво чи на Великдень, після Церкви, розговлялися, ласували всілякі різності. Ніколи не лаялися в родині. Батько взагалі був лагідною людиною. В 45 років своїх він тяжко занедужав, мабуть, на рак, і вже не підіймався з постелі, а мати, моя прабабця, дожила майже до 100 років. Як, до речі, і більшість її дітей. Сильна штука — генетика.

Бабусю видали заміж у 27 років, ще батько був живим, за чоловіка, за сільськими мірками, заможного, але на 9 років старшого, мого діда Максима.

—Ба, ти сильно його любила?

—Та так, щоб сильно, то й ні.

А вже через три роки з'явилася моя мама, перша красуня на селі. Вона ходила, мов квітка — гарно вбрана. І вчилася залюбки, на п'ятірки.

Так сталося, що в період розкуркулення забрали хату, худобу й самого діда Максима, заславши його на 10 років до Мордовщини, ніби за контрреволюційну діяльність. Бабуся весь час мала підозру на донос від сусіда свого, активіста Барзу, та підтвердження тому не знайшла. Дід Максим від вірної смерті й холодних мордовських таборів порятувався лише тим, що працював фельдшером. Але повернувся додому геть зовсім хворим на емфіземію легень.

В цей складний для сім'ї період, коли дід був в ув'язненні, розпочалося всезагальне лихо — Друга Світова війна. Бабуся з 9-літньою моєю мамою на окупованій фашистами території, без якихось облаштувань, долали холод, голод, проте вірили в те, що повернеться дід Максим, а перемога неодмінно буде за нами.

Тісно особисте перепліталася з долею країни. Харківщина двічі перебувала — то під німцями, то під нашими. Чимало молоді — юнаків і дівчат — було вивезено до Німеччини. Бабуся страшенно боялася, аби маму не спіткала така ж доля. Багато було й таких, які крутилися з німцями, а потім за власним бажанням втікали закордон. Народ у своїй юільшості не цурався злигоднів, і ділився останнім шматком хліба. А одна жінка — бабуся її запам'ятала на все життя — навіть подарувала цілого буряка. Тим нехитрим овочем ласували довго й варили з нього юшку, яка видавалася напрочуд смачною й поживною. Бабуся, тремтячими руками тримаючи буряка, весь час оглядалася на цю привітну оселю, і до кінця свого життя згадувала ту жінку, яка своїм вчинком вчинила подвиг...

Одного разу до хати бабусі прибився хворий на коросту, і бабуся йоговилікувала своїми методами: водою та попелом. І врятувала його. Цей

очисний засіб вона часто використовувала як такий, що знімає всю нечисть. І прала вона в річці з попелом. А ще часто згадувала, як мама привела до хати серед зими нещасну єврейську дівчину, щоб її, переслідувану за національність, врятувати від німців. Ризик був величезний, адже розстрілювали на місці тих, хто допомагав євреям. А бідна Хайка потім ледь ноги не цілувала. Її обігріли, нагодували і якийсь час переховували. І, мабуть, у селі знали про цей бабусин вчинок, але жодна душа не зрадила, не виказала, не вислужилася.

Не можна не згадати й про таке: двоюрідний брат бабусі, Сергій Тимченко, прийняв рішення виїхати до Німеччини разом зі своєю родиною. Він був у німців старостою, і мав двох синів. Один із синів потерпав від туберкульозу кісток, так само, як і Леся Українка. У нас ту хворобу не лікували. А тут ще й старостівство. Вже було зрозумілим: війна німцями програна, і його або зішлють у Сибір, або ж розстріляють.

—Павлівно, поїхали з нами. За Совітів тобі життя з дочкою не буде.

Бабуся не поїхала з ним. Оскільки для Максима, який на той час сидів, це було б смертельним вироком.

По війні країна відроджувалася, відбудовувалася, гоїла свої рани. Дід Максим повернувся з таборів, але вже ніде не працював. Він прожив ще 10 років, і няньчив мою сестричку Люсю, яка його називала “Ідя”. Та про це згодом. А бабуся, передова доярка, з зорею прокидалася і давала лад і вдома, і в колгоспі.

Мама закінчила 10 класів, інститут культури, і отримала призначення (рідкісне!) до Києва. Не хотіла туди їхати, та, мабуть, від долі не втечеш. Вже потім, по смерті діда Максима, за 2 роки до мого народження, мама з моїм батьком, Григорієм, забрали бабуся до Києва. Тут почали будувати хату, і бабуся, з її невтомною працездатністю, докладала чималих зусиль у будівництві оселі та закладенні городини. Батько та мама — на роботі, а вона — вдома. Завела господарство — курей, кролів, а в городі росло все. З’явилася і я, і клопоту відразу додалося від мене. Я була, мов шторм в океані — непередбачена, непосидюча, дуже метка, а трохи підріши, мене скоріше можна було побачити на деревах та парканах. — І що воно за дитина? — бідкалася бабуся. В протилежність моїй спокійній та врівноваженій сестрі, з якою нас віддаляли всього 4 роки, мене не можна було кинути напризволяще. А між тим, я була цілком самостійною. І сама собі давала ради. І хвіртку — будь-який вузол розв’язу, і хліб у курей із’їм, і через тин перелізу. І це в неповних 5 років. А тут ще й нова халепа: за М. Хрущова вийшов указ — за всяку живність необхідно було сплачувати досить високе мито. Те ж саме стосувалося й дерев. Приходили

держслужбовці з обліковими книгами й перелічували, переписували нехитрий скарб у хуторян. Для того, щоб уникнути потрапляння у цю всюдисущну книгу, люди ховали свої статки, бо й так мало кого можна було сміливо перерахувати в заможників. Я пам'ятаю таку картину: бабуся прив'язала до хвіртки квочку батьковою краваткою, аж тут — міліціонер.

— Чия курка?

А квочка, як на лихо, як засокорить, і кинулася до ноги захожого. Бабуся, визирнувши з хати, ледь руками не сплеснула з такої okazji:

— О, Господи... Та хто ж його знає?

І тут міліціонер побачив мою хитрувату мордочку, і відступив, не забрав курку й не занотував до обліковки про це. Так і обійшлося. Та пам'ять надовго закарбувала.

Бабуся пішла на роботу до школи-інтернату прибиральницею лише коли мені стукнуло 11 років. Ще пропрацювала років з 5. Це їй необхідно було для трудового стажу.

Робила прекрасне вино зі своїх врожаїв. Причому — і сухе, і на кшталт мадери, і змішуючи різні фрукти. А вже любила частувати гостей, які кожної суботи, не дивлячись на свою зайнятість, були в нас. Все ж таки, у нас приватна оселя, а всі батькові та мамині друзі були вихідцями з села, і той домашній затишок, який несе у собі будинок, а поруч прекрасний садочок, недалечко ліс та озеро, — той райський острівець, який став до душі кожного, неодмінно нагадував свій рідний, покинутий батьківський оберіг, а бабуся з її лагідністю й привітністю, та ще й своєю прекрасною кухнею, кожному гріла серце, неначе матуся.

І хоча й жили не розкішно, на столі здебільшого були картопля, риба і обов'язково власного виробництва солоні бочкові з погрібка огірочки, помідори, квашена капуста та мариновані бочкові яблука, й т.ін. — все ж які незабутні для всіх були ті вечори, коли всі збиралися разом, з жартами та дотепами, інтелектуальними розмовами! А зараз дивишся на зведені поміж нашими хуторськими будинками вілли, з височезними як китайська стіна, огорожами, і пешені обличчя неусміхнених їхніх власників навряд зігріють чи стривожать душу самотнього подорожника. Навпаки, все щось ховають від людського ока власники цих будинків. А мені скоріш за все хочеться їх назвати продуктами похмурого часу, який дав такі-от наслідки нищості й черствості, і які поверхами своїх будинків та висотою парканів, вгодованістю своїх псів міряють свою заможність і таким чином стверджують своє "я" на Землі. Досить... Може, я не права.

А ще бабуся дуже любила ринок. Просто обожнювала його. Майже кожної днини вона брала мене з собою і я, немов господиня, проходила торгівельними рядами, і прицінювалася. А частенько й сама продавала щось із городини. І причому бабусю вабив не стільки виторг, як самий процес. Гроші рахували ми разом. І купували свинячі реберця.

Бабуся ніколи не відвідувала лікарню. Інколи недужала, та хвороби відступали від неї, неначе ошпарені. Медична картка в реєстратурі налічувала сторінок зо три. Вважала, що хвороби — то є плата за гріхи. Жила по Божому...

II. Видно, старість підійшла. Обличчя й статура бабусі не змінювалися, не потерпали від часу. Ніякі хвороби завдяки рухливості й невіддільному оптимізмові на шляху не ставали. Вдача її була легкою й відкритою. Єдині проблеми — і то вже під самісінький 100-літній ювілей — з тиском. Але й тут ми його регулювали самі.

100-літній ювілей бабуся зустріла, як дитина. Лець в долоні не плескала. Вона так гостро відчувала свою значимість. Про неї зняли сюжет телебачення — канал ТЕТ, а також відвідало кілька газетярів... Вона була впізнавана в громадському транспорті, жваво вступала в розмову до тих, хто бачив її по телебаченню. “Так, то була я”, — говорила з гордістю.

Дарницька держадміністрація в особі її голови В. Кір’яна вручила бабусі подяку — за вагомий особистий внесок у розвиток Дарницького району (а я знаю напевне за той внесок, і не голослівно, і неодноразово!), а також — грошову винагороду й цінні подарунки. Шампань лився рікою. Випивши шампанського, вона трохи знітилася і сказала: “Трохи вдарило в голову... Видно, старість підійшла”...

Важко сказати, чи то після урочистостей (адже ж душевний підйом емоцій рівний стресові), але бабуся заслабла. В неї учасилися напади тискового неврегулювання. Вона прожила ще 2 роки по тому, втратила ліву руку внаслідок саркоми. І померла-таки від інсульту, а не від ракової пухлини, яку вчасно зліквідували. Це сталося в ніч на 18 лютого 2002 року.

Бабуся в пам’яті завжди однакова — усміхнена і в труді, який вічний. Я не помилюся, коли скажу, що вона — легенда нашого роду. Бог відпустив їй життя мірою в століття. А це не просто так. Це — історія нашого краю, нашого роду...

Сповідь. Та й не тільки...

Я, Рева Лариса Григорівна, або ж просто Леся, народилася 7 серпня 1958 року в м. Києві. Батько, Рева Григорій Семенович (1920 — 1987), був учителем української мови та літератури, мати, Ніна Максимівна (1929), викладала художню бібліографію в Інституті культури. Моїм вихованням, по суті, займалася бабуся, Геращенко Меланія Павлівна (1900 — 2002), Царство їй Небесне, нещодавно відійшла у вічність на 102-му році завдяки життєлюбству та невичерпаному оптимізму. А найвідвертіше сказати — мене виховувала вулиця зі своїми законами, де моїх однолітків була сила-силенна, а я вважалася їх ватажком.

Батько, колишній фронтовик-блокадник, часто впадав у відчай, а матері

я в дитинстві не пам'ятаю взагалі: вона весь час була на роботі. Бабуся ж за щоденними клопотами біля саду, курей, а також в хатніх турботах, нас з сестрою (вона на 4 роки старша), кликала лише на їжу, а мені й їсти було ніколи. Забула сказати, що ми мешкаємо в приватному будиночку з присадибною ділянкою в межах Києва, а поруч — ліс та озеро, і тому розвернутися в ігрищах було запросто й легко. Досить часто дільничка медсестра вилловлювала нас для всіляких щеплень, а мене одного разу піймала на огорожі, де й зробила “пірке”. Вірші у той час навідували мене часто, я лише встигала записувати їх, тому й тематика — різноманітна. Та тільки-но стала на стежку дорослу, вони, як казав мудрий В. Коротич, кудись пішли. А згадуючи свою улюблену велику Лесею, її “Лісову пісню”, на якій зросла, неодмінно вважаючи себе скоріше лісовою царівною, — раз ступивши на “людські стежки”, дорослішаючи, відчула враз, як “пропала воля”. От тоді-то до мене прийшли Хемінгуей та Ремарк, пізніше Цвейг. Чесно кажучи, я відчула шоківу терапію в усьому її обсязі. Я перестала бути “зраненим птахом”, “у журі” від того, що романтика кудись безповоротно відступала, доки не втекла геть, а стала, вивчаючи англійську з першого класу, прислухатися, по кому ж він б'є, той дзвін? Далекі — не по мені. Я закохалася в Америку, але ще більше любила Україну, живильні соки якої давали мені життя. І ще досить сильно вабив Париж, неминаюче свято, яке завжди поруч. З романтика я перетворилася на публіцистку, та про це, надіюсь, іншим разом.

Бути чи не бути — філологом — для мене таке питання не поставало. Не журналістом, і не вчителькою, а саме — філологом — з ширшим спектром діяльності, аж до того, щоб представляти Україну на всіляких форумах, можливо, й Верховну Раду чи дипломатично в якійсь країні (і все-таки можуть поети правити країною), я твердо вирішила уже в 5-му класі, і не змінила своєї думки ні потім, ні тоді, коли перший раз вступила — і саме до університету ім. Тараса Шевченка, коли не дібрала півбалу, ні вдруге, але вже на вечірне відділення, з перебраними балами. Вірші покинули мене тоді, коли я, не маючи впливових батьків, стала однією з перших студенток. Зі своїми ровесниками по вулиці ми розійшлися назавжди: вони залишилися там, в дитинстві, а багатьох уже немає в живих, хтось спився, хто не здолав життєвих перепон, обравши шлях легший. Але той місток, який все-таки безслідно не зник, скористався для того, щоб кандидатська моя дисертація була присвячена саме поезії — поетові П. Воронькові, адже творчість великої Лесі спричинила і його до того, щоб темі я не змінювала, оскільки час був такий, коли “виринала” з забуття та спецфондів письменники-дисиденти, ламалися стереотипи, а сам П. Воронько на той час уже 3 роки як помер, і існувала загроза не захиститися

взагалі. Наприклад, відомий журналіст М. Шудря прямо мені так і казав. Та мій батько, який на той час також нас покинув, дуже хотів мене бачити “зі ступенем”. Окрім того, систематика завжди була мені притаманна, і тому, те, що починалося, рано чи пізно все ж мало своє остаточне завершення.

...Хоча з мене і не вийшло балерини та піаністки, як хотілося б мамі. Бо то — не моє. Дуже хотіла б малювати, та не маю до того хисту.

Вірші я майже нікому не показувала.

У випадковості ніколи не вірила і не вірю. І коли Бог дав мені силу представити їх заголові, значить, так треба.

Моя місія на Землі ще далеко не вичерпана: мушу ще багато встигнути. Надіюся на Бога та підтримку багатьох людей, і не маю права схибити. І все-таки, я — науковець-медієвіст, та й не тільки... І поки що трохи — політик... [4].

30. 04. 2002 р.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Рева Л.* Рева Григорій Семенович — педагог-літературознавець: До 90-ліття від дня народження // Український календар – щорічник: Українознавство К., 2010. — 244 с. — [С. 215 — 218] / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Центр українознавства філософ. ф-та; 2. *Рева Л.* Бібліографія ХХ века: Ніна Максимовна Рева // Румянцевские чтения — 2010: Материалы Междунар. науч. конф. (20 —22 апр., 2010): Ч.2; Сост. Ермакова М.Е./ РГБ — М.: “Пашков Дом”, 2010. — 292 с. — С. [85 —90]; 3. *Рева Л.Г.* Рева Ніна Максимівна // Українські бібліографи: біогр. відом, проф. діяльн., бібліогр./ М-во культури і туризму України, Держ. закл. “Нац. Парлам. б-ка України”. — К.: 2008; Вип.2/ авт.-уклад.: Р.С. Жданова, Н.І. Абдуллаєва, В.О. Кононенко; наук. ред.: В.О. Кононенко, Н.Я. Зайченко. —К., 2010. —240 с. — [С.120—121]; 4. Рева Лариса Григорівна // Українські бібліографи: біогр. відом, проф. діяльн., бібліогр./ М-во культури і туризму України, Держ. закл. “Нац. Парлам. б-ка України”. —К.:2008; Вип.2/ авт.-уклад.: Р.С. Жданова, Н.І. Абдуллаєва, В.О. Кононенко; наук. ред.: В.О. Кононенко, Н.Я. Зайченко. —К., 2010. —240 с. — [С.117—120].

Ткаченко О.П. (Київ, Україна)

Літературні інтерпретації біблійного образу «сторож брата»

У статті з'ясовується, що біблійний концепт «сторож брата» в художній літературі відіграв роль універсальної моделі в змалюванні психології злочинця. Вивчається богословське розуміння діалогу між Богом і Каїном з Книги Буття та його художня інтерпретація в компаративному зрізі. Зокрема встановлюється, що концепт «сторож брата» найчастіше накладається на братів, що ворогують, (О.Кобилянська, Ф.Достоевський) та воїнів (О.Довженко, О.Забужко). Образ «сторож брата» фігурує в художній літературі як у прямому вжитку, так і на рівні алюзій та парафраз.

Ключові слова: сторож брата, Каїн, Авель, Бог, Біблія, концепт, богослів'я, компаративістика.